

Г.І. Атрошенко, Л.Д. Окропідзе

**ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНА СИМВОЛІКА
«ВІНКА НА БЕРЕЗІ ЮНОСТІ» МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО:
ТРАДИЦІЇ Й НОВАТОРСТВО**

Про Миколу Степановича Вінграновського – видатного українського письменника, автора понад двадцяти книжок поезії і прози, кіноактора, режисера, лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка, літературної премії «Благовіст» і премії Фундації Антоновичів (США), першого президента українського ПЕН-клубу – здійснено чимало літературознавчих розвідок, написано багато наукових праць.

Творчий доробок М. Вінграновського виявився у колі пильної уваги В. Базилевського, І. Дзюби, В. Дончика, Л. Задорожної, Т. Салиги та інших науковців. Літературознавці звертались у своїх дослідженнях до різних констант творчості митця, у тому числі і до художньої символіки поета. Одначе звертаємо увагу на відсутність досліджень у сучасному літературознавстві «нового жанру» – вінка сонетів поета, його образної символіки.

Мета нашої розвідки полягає у з’ясуванні художньої символіки вінка сонетів М. Вінграновського «Вінок на березі юності».

Синтез народнопоетичних вірувань та власного світовідчуття М. Вінграновського породили оригінальне тлумачення образів-символів; лише розуміючи їх значення, реципієнт зможе глибоко, ґрунтовно осягнути його вінок сонетів «Вінок на березі юності», дати йому належну оцінку.

М. Вінграновський – саме той поет, якому властива постійність у звертанні до певних образів. Його творчість наповнена фольклорно-міфологічними символами. Як зауважує Л. Фоміна, М. Вінграновський «вільно поводить з фольклорним матеріалом», саме в цьому полягає специфіка художнього мислення поета [9, с. 34]. Митець, спираючись на усталене значення сим-

волу, ніби розширює, «розпалює» його, подає своє, авторське тлумачення.

Провідний символ вінка сонетів «Вінок на березі юності» – вода, який реалізується і в інших акваобразах – океан, море, хвиля, ріка. Вже у самій назві вінка сонетів наявна лексема «берег». Не знаючи твору, читач (слухач) налаштований на сприйняття образу, пов'язаного з водою, до якого досить часто звертається поет: «Твій берег я пройшов, моя *ріка!*...», «*бурво океанне*», «Переді мною далеч *океана*», «Скоріш пливи, нова *ріка* моя!», «Вітрило думки *хвилю* серця боре... / Я плачу... далі – незглибиме *море*...», «Мій батько біг з відром *води* по кручі, / *Полив* їх...» [3].

Цілком слушно зазначає С. Богдан, що «архетипний образ ріки знаковий і наскрізний для всієї поетової творчості. Водні образи взагалі («вода», «океан», «море», «озеро», «дощ», «хмара») і образ річки зокрема в М. Вінграновського дуже частотні» [1, с. 66]. У циклі сонетів митець продовжує послуговуватись цим образом, гармонійно поєднуючи традиційне його звучання й наповнення та власну інтерпретацію.

У різних джерелах подається тлумачення води, як-от, наприклад: «Вода – один з чотирьох першоелементів, основа суцього, первинний хаос, з якого була створена (підведена з dna світового океану) земля, ... аналог материнського черева, через запліднення якого (чоловічим началом) створюється світ» [10, с. 65-67]; «Вода опоетизована в народній творчості, оскільки з нею тісно пов'язане життя людини від народження до смерті, взагалі все земне природне життя» [5, с. 106]; «Вода – за космогонічними поглядами давніх українців – первісна матерія жіночої статі, що, поєднавшись з первісною матерією чоловічої статі, утворила струмки, ріки, ліси, трави та інші речі на землі» [7, с. 18].

Авторська інтерпретація акваобразів відзначається оригінальністю: митець таким чином створює власний мікросесвіт, де водні образи узагальнюють у собі і світ, і ліричного героя. Кожний з цих образів має своє значення, яке М. Вінграновський майстерно поєднує з традиційним трактуванням символу і з оригінальним власним.

Наскрізним образом є ріка (натяк на неї подається вже у заголовку). У різних джерелах – словниках символів, образів, знаків – під-

креслюється важливе значення ріки: «Ріка – амбівалентний символ, що відповідає як творчій, так і руйнівній силі природи. З одного боку, вона означає родючість, рух і очищення, а з іншого боку – перешкоду, небезпеку, пов'язану з потопом, повинню. У низці міфологій ріка як символ деякого «стрижня» Всесвіту, світового шляху, пронизує верхній, середній і нижній світи, виступаючи як космічна (чи світова) ріка» [4]; «Річка (ріка) – символ божества; початку і закінчення життя; символ плодючості; вічного плину часу; перешкоди, небезпеки; потопу; жаху; входу у підземне царство; рубежу між чужим і своїм простором; „стержня” Всесвіту; могутнього богатиря-захисника; земних жил, по яких тече кров; ... батьківщини і Батьківщини; ... дитинства; космічних вод; символ мовлення. ... Образ ріки – один із найпоширеніших у світовій міфологічній системі. Ріка символізувала світовий шлях, космічні води, зародження життя» [8]; «Здавна річка служить шляхом сполучення, тому виступає символом шляху, дороги» [5, с. 502].

У М. Вінграновського ріка постає як життєвий шлях, символізує його швидкоплинність. Переходження річки «у народнопоетичній традиції означає кохання без уваги на перешкоди взагалі» [5, с. 443], а тому зовсім не випадковим є перший рядок вінка сонетів: «Твій берег я *пройшов*, моя ріка!...» [3, с. 7]. Цей образ автор подає у кількох вимірах. Перший, наскрізний – це підсумок певного періоду життя.

Як відомо, у 1955 році М. Вінграновський став студентом акторського факультету Київського театрального інституту, тобто перейшов на новий етап життя. Якщо трактувати згідно з фольклорними джерелами, то це – зізнання у коханні своєму життю, своїй молодості, всьому світові. Митець, не зважаючи на всі труднощі в житті, сповнений віри у краще. Дійсно, творчість М. Вінграновського, зокрема його «Вінок на березі юності», характеризується життєстверджувальним настроєм.

«Замало друзів, обраних навіки. / Вони живуть, немов пустельні *ріки*, / Бо часто гинуть в сонці і пісках. / Як берегти мені цілющу вашу *воду*, / Щоб ви не висохли, не змінювали *русло*, / Щоб в ваших *водах* небо не загусло / Щоб з ваших *вод* я пив красу й свободу» [3], –

М. Вінграновський використовує розгорнуту метафору, порівнюючи силу дружби з силою рик.

«У висиханні рик народ убачає взагалі кару Божу», – зазначав Г. Булашев [2, с. 277]. Для поета таке порівняння – своєрідна демонстрація важливості й сили дружби. Він натякає на складні політичні умови того часу і попереджає, що знищення гідних людей не може мати позитивних наслідків.

Не менш яскравим архетипним символом у вінку сонетів є образ дороги (шляху, стежки, сліду, кроків): «*Доріг* багато, але *шлях* один! / Ганьба, хто вибрав *стежечку* обніжку...», «Тепер з людьми *дорогу* простеляю», «Спочатку чув: твій *шлях* – лише до тина!», «І камінь оживав, мої зачувши *кроки*, / І бджоли пили мед з тичинок срібнооких, / І світ поновлений *сліди* мої беріг», «Я повен дум про серця чисту вроду, / Бо *шлях* мій – це не тиха божа милість», «Ми *роздоріжжя* вчора снили з другом... / Його *шляхи* – за іншим виднокругом...» [3].

М. Вінграновський у своєму, досить вільно зв'язаному, вінку сонетів чітко дотримується фольклорної традиції щодо образу дороги – вона символізує життя, долю. Як зазначає М. Перетятко, «в цьому контексті вже з'являється виразна ієрархія образів «шлях – дорога – стежка».

Шлях стає уособленням єдиного правильного життєвого вибору, дорога символізує альтернативність життєвих позицій, а стежка асоціюється з ігноруванням проблем, з вузькістю та замкненістю людського світогляду на своєму власному житті» [6, с. 126]. М. Вінграновський зближує образи ріки і дороги, надає їм схожого значення.

Заслуговує на увагу архетипний образ серця, яким досить часто послуговується поет: «І я руками *серця* і думок / Бентежно виліпив із вас оцей вінок», «Натхненні скромністю і тихою любов'ю, / Вони мені *сердечністю* цвіли», «Вам ні *сердець* не палять, ані скронь», «Землі не треба стоптаних *сердець*», «Все, чим сміється *серце* і болить», «Щасливий той, хто *серця* чистий звук, / Проніс в трагедіях епохи недаремно», «Щасливий день мій, бо я *серцем* знаю», «Нема *сердець*, які не брала рана, / Яких ніколи біль не обів'є», «Одним болітимуть людські думки і *груди*», «Я повен дум про *серця* чисту вроду», «Про *серце* сказано, що з нього на свободу / Думки великі

вийшли в повно цілість», «Вітрило думки хвилю *серця* боре...» [3].

У наукових джерелах так витлумачено цей образ: «Серце – символ Центру; Бога; життя; розуму; ласки; любові, співчуття; у християнстві – символ радості і смутку; ... розуміння; сміливості; релігійної відданості; чистоти» [8]; «Серце здавна символізує життя, любов, доброту, милосердя» [5, с. 536]; «Серце є безумовним осердям усіх найглибших переживань людини» [6, с. 125].

М. Вінграновський використовує символ серця для передачі найкращих, найчистіших, найсвітліших почуттів, які зрештою стають основою світосприйняття ліричного героя.

Поряд з образом серця постає образ душі: «В *душі* моїй печаль стоїть неждана», «*Душа* у кожного прекрасним осіянна», «Коли в *душі* сіяння мрії грає», «Замріть, *душі* зневірливої схлипи!», «Шука священних слів *душа* доспіла», «Доки землі *душа* не колесила, / Куди нас тільки мрія не носила!», «Коли в *душі* ні доброго, ні злого, – / Пропаща юність і життя пропаще!» [3]. Подаються такі, приміром, тлумачення душі: «Душа – за вченням давньоукраїнських волхвів – жива духовна плоть людини, що визначає її вдачу, поведінку, діяльність, взагалі – долю» [7, с. 23]; «Душа, за релігійними уявленнями, безсмертна, нематеріальна основа людини, що становить сутність її життя» [5, с. 209].

Душа у вінку сонетів ототожнюється із самою людиною, є центром її переживань. Душа стає епіцентром високих почуттів. Образи душі і серця у «Вінку на березі юності» мають синонімічне значення, але принципово різняться у тому, що серце уособлює собою світлі, високі почуття, тоді як душа – це характер або, навіть, особистість.

Помітним архетипним образом є образ дня: «Розвиднівсь *день!*», «Щасливий *день* мій, бо я серцем знаю», «Коли живеш у *день* такий рясний...», «Людина я – і *день* такий новий / Обов'язок святий мій наближати», «У кожному *дні* своя пора світанна, / У кожному *дні* поновлення своє», «Згаса вогонь, і зненависть, і лють, / Бо в кожному *дні* своє світання є», «Простіть майбутні помилки *сьогодні*» [3]. В. Жайворонок зазначає, що «день асоціюється зі світлом, а, за Біблією, він і є світло. З початком нового дня пов'язували подальший плін життя людини» [5, с. 176].

М. Вінграновський асоціює день із сучасністю, життям. Саме цей образ допомагає поетові підкреслити швидкоплинність життя, скороминучість навколишнього світу. Кожен день несе у собі щось нове, а це, звичайно ж, впливає на життя.

Митець активно послуговується народнопоетичними символами, але переосмислює, творчо інтерпретує їх. Він тонко відчуває слово, майстерно поєднує загальноприйняті символічні значення і власні, авторські.

Поет звертається до підсвідомості читача, де кожен із символів розкривається на кількох рівнях.

Отже, досліджуючи образи-символи, простежуємо їх фольклорне значення й наповнення та авторську трансформацію.

Переосмислення фольклорних символів крізь призму світовідчуття М. Вінграновського засвідчує високу майстерність та потужний талант митця. Розкодування образів-символів стає своєрідним ключем до сприйняття світу «чарівником слова» М. Вінграновським.

Література

1. Богдан С.М. Архетипні образи і міфологеми у поезії Миколи Вінграновського / С.М. Богдан // Наукові записки: філологічні науки. – Т. 98. – 2009. – С. 65-70.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 417 с.
3. Вінграновський М. Поезія / М. Вінграновський. – К.: Академія, 2003. – 407 с.
4. Галерея символів. Ріка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newacropolis.org.ua/uk/content/ріка>
5. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
6. Перетятко М. Стильові особливості ранньої поезії М. Вінграновського / М. Перетятко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т.17 – Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. – С. 123-130.
7. Плачинда С.П. Словник давньоукраїнської міфології / С.П. Плачинда. – К. : Український письменник, 1993. – 63 с.
8. Словник символів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm>

9. Фоміна Л. Флористична символіка в художньому світі М. Вінграновського: Фольклорна традиція та авторське «Я» / Л. Фоміна // Філологічні трактати. – Т. 3. – № 1. – 2011. – С. 34-40.

10. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / под. ред. К. Королева. – М. : Эксмо; СПб. : Мидград, 2005. – 608 с.

Анотація

Г.І. Атрошенко, Л.Д. Окропідзе. Художньо-образна символіка «Вінка на березі юності» Миколи Вінграновського: традиції й новаторство.

Статтю присвячено дослідженню художніх образів-символів у вінку сонетів відомого українського поета Миколи Вінграновського. Мета статті – проаналізувати художню символіку «Вінка на березі юності». Синтез народнопоетичних вірувань та власного світовідчуття М. Вінграновського породили оригінальне тлумачення образів-символів; лише розуміючи їх значення, реципієнт зможе глибоко, ґрунтовно осягнути його вінок сонетів, дати йому належну оцінку. Увага акцентується на фольклорному наповненні та авторській інтерпретації художньої символіки «Вінка на березі юності». Подається розкодування образів-символів жанру вінка сонетів (вода, ріка, дорога, серце, душа, день), коли поет звертається до підсвідомості читача, де кожен із символів розкривається на кількох рівнях, що, в свою чергу, стає своєрідним ключем до сприйняття світу самим митцем.

Ключові слова: образ-символ, традиції фольклору, вінок сонетів, художня символіка.

Аннотация

Г.И. Атрошенко, Л.Д. Окропидзе. Художественно-образная символика «Венка на берегу юности» Николая Винграновского: традиции и новаторство.

Статья посвящена исследованию художественных образов-символов в венке сонетов известного украинского поэта Николая Винграновского. Цель статьи – проанализировать художественную символику «Венка на берегу юности». Синтез народнопоэтических верований и собственных мироощущений Н. Винграновского породили оригинальное толкование образов-символов; только понимая их значение, можно глубоко прочувствовать его венок сонетов, дать ему правильную оценку. Внимание акцентируется на фольклорном наполнении и авторской интерпретации художественной символики «Венка на берегу юности». Подается раскодировка образов-символов жанра венка сонетов (вода, река, дорога, сердце, душа, день),

когда автор обращается к подсознанию читателя, где каждый из символов раскрывается на нескольких уровнях, что, в свою очередь, стает своеобразным ключом к восприятию мира самим поэтом.

Ключевые слова: образ-символ, традиции фольклора, венки сонетов, художественная символика.

Summary

A. Atroshenko, L. Okropiridze. Art symbols «Wreath on the bank of youth» of Mykola Vingranovskiy: tradition and innovation.

The article studies the artistic images and symbols in the wreath of sonnets of the famous Ukrainian poet Mykola Vingranovskiy. The purpose of the article is to analyze the artistic symbolism of the «Wreath on the bank of youth». Synthesis of national poetic beliefs and M. Vingranovsky's attitude spawned the original interpretation of images and symbols; only realizing their value, you can deeply feel his wreath of sonnets, give him the right evaluation. The attention is focused on the folklore filling and author's interpretation of artistic symbolism. Decoding of images and symbols of genre of the wreath of sonnets is given (water, river, road, heart, soul, day), when the author refers to the subconscious mind of the reader, where each of the symbols is revealed on several levels, it, in its turn, becomes an original key to perception of the world by the poet himself.

Key words: images and symbols, folklore traditions, wreath of sonnets, artistic symbols.